

EXPLICAREA DUMNEZEIEȘTII LITURGHII

Binecuvântarea Mare

Dumnezeiasca Liturghie începe cu rostirea de către preot a Binecuvântării mari: „Binecuvântată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor”.

Mântuitorul nostru Iisus Hristos Și-a început propovăduirea cu vestirea cea bună că Împărăția lui Dumnezeu s-a apropiat (*Marcu 1, 14-15*). Credincioșii, adunați în biserică pentru a săvârși Liturghia, sunt „turma mică”, căreia „Tatăl a binevoit să-i dea Împărăția” (*Luca 12, 32*). Împărăția lui Dumnezeu este „dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt” (*Romani 14, 17*). Prin Binecuvântarea mare, preotul ne vestește că scopul Liturghiei este intrarea în Împărăția binecuvântată a Sfintei Treimi. Noi credem și mărturisim că este posibil, încă din lumea aceasta, a deveni părtași Împărăției Sfintei Treimi, a ne face părtași la lumina, adevărul și bucuria ei.

La aceasta, poporul prezent răspunde: „Amin”. *Amin* este un cuvânt ebraic, care înseamnă „așa să fie”, exprimând, deci, acor-

dul poporului și acceptarea activă a rostirii preotului. Adunarea Bisericii, care este sămânța acestei Împărății pe pământ, răspunde „amin”, adică „da, așa să fie”! Să fie binecuvântată Împărăția pe care o celebrăm aici, în Taina Liturghiei, și pe care ne străduim s-o trăim, zi de zi, în viața noastră.

De asemenea, Binecuvântarea mare este și o mărturisire și o slăvire a Preasfintei Treimi, pentru că, în graiul bisericesc, „a binecuvânta” înseamnă și „a slăvi”. Făcând, cu Evanghelia, semnul crucii peste Antimis, preotul scoate în evidență faptul că Împărăția lui Dumnezeu ni s-a deschis prin Cuvântul lui Dumnezeu întrupat, Care a biruit moartea prin cruce.

Ectenia Mare

Ectenia Mare este o alcătuire de douăsprezece cereri sau intenții generale de rugăciune, cu caracter general și cosmic, cu privire la pace, buna rânduială în lume, episcop, cler și popor, conducătorii țării, liniștea văzduhului, buna rodire a pământului, sănătatea oamenilor și izbăvirea de necazuri etc. Ectenia Mare este o formă de rugăciune obștească (comunitară) cât mai cuprinzătoare. O astfel de rugăciune este recomandată de Sfântul Apostol Pavel, când zice: „Vă îndemn, deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni,

mijlociri, mulțumiri pentru toți oamenii, pentru împărați și pentru toți care sunt în înalte dregătorii, ca să petrecem viață pașnică și liniștită, în toată cuvioșia și bunăcuviința, că acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu" (*I Timotei 2, 1-3*). Această ectenie ne ajută să ne detașăm de egoism și ne introduce în conștiința comuniunii bisericești. La această ectenie, toți cei prezenți în biserică participă printr-o scurtă și profundă rugăciune: „**Doamne, miluiește!**” Ectenia Mare se încheie cu afirmarea solemnă că ne rugăm și ne dăruim lui Dumnezeu, pentru că Lui I se cuvine „**toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor**”.

Antifoanele

Se numesc *antifoane* cântările intercalate printre ecteniile din prima parte a Liturghiei catehumenilor. Ele reprezintă câteva versete ale Psalmilor 91, 92 și 94, cântați în întregime, odinioară, în această parte a slujbei liturgice. Fiind cântați în mod antifonic (alternativ) de cele două strane, acești psalmi s-au numit: **Psalmi antifonici**.

Din secolul al XIV-lea, în duminici și în sărbători, Psalmii antifonici au fost înlocuiți cu antifoanele specifice slujbei Obedniței,

și anume Psalmii 102 și 135 și Fericirile (cu stihiri). În practică, în bisericile de mir, cu excepția praznicelor împărătești, care au antifoane speciale, ca antifoane se cântă numai versetul întâi al Psalmului 102, imnul „Unul-Născut” și Fericirile (fără stihiri).

Antifonul I, alcătuit din primul verset al Psalmului 102, ne îndeamnă la o asumare a credinței noastre și la o participare totală în actul slăvirii lui Dumnezeu.

Antifonul al II-lea este o mărturisire de credință în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Această mărturisire de credință sintetizează învățătura Bisericii despre Iisus Hristos, așa cum a fost ea definită de către Sinoadele Ecumenice:

- Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, înainte de veci, din Tatăl și de o ființă cu El, Care S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a făcut om (*Sinodul I Ecumenic – anul 325*);
- În Persoana lui Iisus Hristos, firea dumnezeiască și firea omenească sunt unite ipostatic (într-un singur ipostas): nemestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit. De aceea, Fecioara Maria este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu (*Sinodul III Ecumenic – anul 431 și Sinodul IV Ecumenic – anul 451*);

- Iisus Hristos este Persoana din veci a Fiului lui Dumnezeu („Unul din Sfânta Treime”), Care a asumat, prin întrupare, firea omenească și a murit, în trup, pentru mântuirea noastră (*Sinodul V Ecumenic – anul 553*).

Acest antifon a intrat în rânduiala Sfintei Liturghii în secolul al VI-lea, iar compunerea lui este atribuită Împăratului bizantin Justinian I (527-565).

Antifonul al III-lea este alcătuit din „Fericirile” pe care le-a rostit Mântuitorul, în cadrul Predicii de pe Munte (*Matei 5, 3-12*), descriind condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un credincios, pentru a putea intra în Împărăția cerurilor.

Așezarea acestor antifoane la începutul Sfintei Liturghii are ca scop amintirea faptului că venirea Mântuitorului a fost prezisă în scrierile Vechiului Testament. Antifoanele reprezintă simbolic timpul de dinainte de Sfântul Ioan Botezătorul, când încă era nevoie de proroci, care să vestească venirea Domnului.

Vohodul Mic

Vohodul Mic este intrarea cu Sfânta Evanghelie, adică scoaterea ei solemnă din altar, pe ușa diaconească de miazănoapte, și ducerea ei din nou în altar, prin sfintele uși împă-

rătești, urmată de așezarea ei pe Sfânta Masă. În viața liturgică a Bisericii Ortodoxe, Evanghelia participă nu numai ca citire, ci și drept carte. Acestei cărți, Evanghelia, i se dă cinstire la fel ca icoanelor sau crucii: ne închinăm înaintea ei, o sărutăm, o tămâiem și o folosim pentru a binecuvânta cu ea poporul lui Dumnezeu. Evanghelia este icoană cuvântătoare, care ne descoperă prezența lui Hristos în mijlocul nostru.

Vohodul Mic a fost, la origine, un act simplu și practic. La început, în epoca persecuțiilor împotriva creștinilor, Sfânta Evanghelie nu se ținea în altar, ca în zilele noastre, ci era adusă în biserică, din afară, de către diaconi, și pusă pe amvonul din naos, pentru a se citi din ea pericopa rânduită. Mai târziu, Evanghelia a început să fie ținută tot timpul pe Sfânta Masă, iar actul aducerii ei, la amvon și înapoi, a început să capete o semnificație simbolică. Vohodul Mic este chipul arătării lui Hristos Cel înviat, pentru împlinirea făgăduinței Lui: „Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” (*Matei 18, 20*). După cum sfințirii Darurilor îi premerge aducerea lor pe Sfânta Masă, în timpul Vohodului Mare, tot așa, citirii și binevestirii Cuvântului, îi premerge arătarea Lui, la Vohodul Mic. Înălțând Evanghelia în semnul crucii

și zicând: „Înțelepciune! Drepti!”, preotul le transmite credincioșilor: „Înțelepciunea cea adevărată este Hristos – Cuvântul lui Dumnezeu. Să stăm drepti, adică să ascultăm cuvântul Lui, care se va citi, peste puțin timp, din Evanghelie; stând drepti, în stare de veghe și trezvie, nu șezând, adică nu cu lenevie, împrăștierea minții și plictiseală”. Lumânările care sunt purtate înaintea Evangheliei simbolizează lumina învățăturii dumnezeiești, adusă de Hristos prin Evanghelie.

Trisaghionul

Se numește *Trisaghion* imnul liturgic „**Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi**”. El este numit astfel, datorită repetării întregite a cuvântului „Sfânt” (în limba greacă, Ἅγιος – *Aghios*).

După cum ne învață Sfântul Nicolae Cabasila, acest imn este închinat Sfintei Treimi și a fost alcătuit de Biserică pe baza imnului îngereșc, menționat în cartea profetului Isaia. Astfel, spune Isaia: „Serafimii stăteau înaintea Lui [Dumnezeu]..., zicând: Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui!” (*Isaia 6, 2-3*).

Imnul *Trisaghion* este anterior Sinodului al IV-lea Ecumenic (anul 451), când a fost cântat de către Părinții sinodali, dar nu avem date precise cu privire la originea lui. Unii

teologi explică originea textului Trisaghionului prin combinarea, de către Biserică, a imnului îngeresc: „Sfânt, Sfânt, Sfânt” (*Isaia 6, 3* și *Apocalipsa 4, 8*), cu cuvintele psalmistului: „Însetat-a sufletul meu de Dumnezeu cel tare, cel viu” (*Psalmul 41, 2*). Alți autori consemnează tradiția conform căreia Trisaghionul a fost revelat, în mod minunat, unui copil, în timpul patriarhului Proclu al Constantinopolului (434-436). Potrivit acestei tradiții, un cutremur a îngrozit populația Constantinopolului, determinând-o să iasă în procesiune, în frunte cu patriarhul și împăratul. Un copil a fost, atunci, răpit în cer, unde a auzit imnul Trisaghion, intonat de îngeri. Învățând mulțimea să cânte acest imn, cutremurul s-a potolit.

Imnul „Sfinte Dumnezeule” este înlocuit, în anumite sărbători, cu imnul baptismal: **„Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat. Aliluia!”** (*Galateni 3, 27*), mai exact:

- la Nașterea Domnului, 25-26 decembrie;
- la Botezul Domnului, 6 ianuarie;
- în Sâmbăta lui Lazăr;
- în Sâmbăta Mare;
- în Duminica Sfintelor Paști și în toată Săptămâna Luminată;
- în Duminica și Lunea Cincizecimii (Rusalilor).

De asemenea, este înlocuit cu imnul: „Cru-
cii Tale ne închinăm, Stăpâne, și sfântă Învi-
erea Ta o lăudăm și o mărim”,

- la Înălțarea Sfintei Cruci, 14 septembrie;
- în Duminica a III-a din Postul Mare;
- la Scoaterea Lemnelor Cinstitei Cruci, 1 august.

Citirile biblice (Apostolul și Evanghelia)

Citirile biblice reprezintă momentul cul-
minant al Liturghiei Cuvântului. Părinții
Bisericii ne atrag atenția asupra faptului că
ascultarea cuvintelor dumnezeiești repre-
zintă o împărtășire la fel de reală cu Dum-
nezeu-Cuvântul ca și primirea Sfintei Euha-
ristii. „Să nu pierdem un singur cuvânt din
Sfânta Evanghelie – subliniază Origen –,
căci, dacă, atunci când vă împărtășiți, luați
seama, pe bună dreptate, ca să nu cadă jos
nici cea mai mică pătărică, pentru ce nu cre-
deți că este rău a neglija un singur cuvânt
al lui Hristos?” Iar Clement Alexandrinul
ne învață că trebuie să ne hrănim cu semin-
țele vieții, care se găsesc în Scriptură, așa
cum ne împărtășim cu Sfânta Euharistie.
Împărtășirea cu Hristos prin cuvânt nu
exclue ci, dimpotrivă, presupune și împăr-
tășirea euharistică. Cuvântul lui Dumne-
zeu, citit din Scriptură, observă Sfântul Nico-
lae Cabasila, „ne pregătește și ne curăță în

prealabil, înainte de marea sfințire a Dumnezeieștilor Taine”. Sfânta Liturghie creează cadrul cel mai potrivit pentru primirea cuvintelor Domnului, pentru că, aici, Duhul Sfânt Îl face prezent pe Mântuitorul.

Citirea Apostolului

Lecturile cunoscute sub numele de *Apostol* sunt fragmente scripturistice extrase din Faptele Apostolilor, Epistolele Sfântului Apostol Pavel și Epistolele sobornicești. Aceste cărți sunt citite integral, în decursul unui an liturgic, începând cu cartea Faptele Apostolilor, lecturată de la Paști până la Cincizecime, și continuând cu Epistolele pauline și sobornicești. Apocalipsa este singura carte a Noului Testament din care nu se citește niciodată la Sfânta Liturghie, datorită caracterului ei simbolic și acceptării mai târzii în canonul biblic. Pericopele apostolice sunt cuprinse, în ordinea citirii lor, în cartea numită *Apostol*, pe care cântărețul o folosește la strană.

Sfântul Nicolae Cabasila se întreabă: „De ce nu se citește mai întâi Evanghelia și apoi Apostolul?” Și tot el răspunde: „Acelea pe care Însuși Domnul ni le spune sunt o descoperire mai desăvârșită decât cele pe care ni le transmit Apostolii. Și, pentru că am spus că cele săvârșite la Liturghie se dezvăluie pro-

gresiv, de la cele mai de jos la cele de sus, citim mai întâi Apostolul și apoi Evanghelia”.

Citirea Apostolului este precedată de întonarea prochimenului (psalmul premergător), care ne introduce în taina Cuvântului, ce se adresează nu numai rațiunii, ci și inimii.

În timpul citirii Apostolului, se face căderea de dinainte de Evanghelie, care, în vechime, avea loc în timpul cântării „**Aliluia**”. Cărbunele, care arde, tămâia, care se transformă în „miros de bună mireasmă duhovnicească”, și fumul, ce se înalță către cer, exprimă închinarea făpturii înaintea Creatorului, fiind un îndemn spre propria noastră jertfire duhovnicească, întru „miros de bună mireasmă duhovnicească”, lui Dumnezeu (*II Corinteni 2, 15*).

Apostolul se poate asculta șezând, în timp ce Evanghelia se ascultă stând în picioare.

Cântarea „Aliluia”

Înainte de citirea Evangheliei, se cântă „**Aliluia**” și se rostește o rugăciune. Cuvântul *Aliluia* este de origine ebraică și se traduce prin „Lăudați pe Domnul”. *Aliluia* este o exclamație melodică de bucurie și slăvire, care exprimă trăirea slujirii liturgice ca un contact real cu transcendentul, ca o intrare în realitatea supralumească a Împărăției Sfintei Treimi. El este, în același timp, un salut

de întâmpinare a Domnului, Care urmează să ni se adreseze prin citirea pericopei evanghelice.

Rugăciunea de dinainte de Evanghelie, care, în zilele noastre, se citește în taină, are aceeași importanță, în Liturghia Cuvântului, cu Rugăciunea epiclezei, în Liturghia Euharistică. În același fel ca la sfințirea Darurilor, primirea și înțelegerea Cuvântului dumnezeiesc depind nu numai de noi, ci, în primul rând, de prefacerea tainică a ochilor minții noastre, prin venirea Duhului Sfânt peste noi. De aceea, preotul I se roagă lui Hristos, Lumina lumii, să ne trimită pe Duhul Sfânt, Care să strălucească în inimile noastre lumina cunoașterii lui Dumnezeu și să ne deschidă mintea pentru înțelegerea „evangeliceilor propovăduiri”. De asemenea, se roagă să nu primim cuvântul evanghelic doar cu o curiozitate sterilă, ci să ne fie hrană spre trăirea unei vieți duhovnicești, întemeiată pe împlinirea poruncilor dumnezeiești și pe curățirea de patimi.

Citirea Sfintei Evanghelii

Lectura principală este făcută din Evanghelie, care conține cuvintele lui Hristos Însuși. Toate cele patru Evanghelii sunt citite de-a lungul anului liturgic, începând cu Evanghelia după Ioan, care este citită de la

Paști până la Cincizecime, și, apoi, continuând cu Matei, Marcu și Luca. Preotul adresează poporului trei îndemnuri distincte: „Înțelepciune! Drepti! Să ascultăm Sfânta Evanghelie”. „Înțelepciune” este o exclamație care are scopul de a provoca atenția asupra a ceea ce va urma. „Drepti” este un îndemn foarte concret, cu privire la poziția corpului nostru și la starea sufletească în timpul citirii evanghelice. „Să ascultăm Sfânta Evanghelie” ne arată motivul pentru care trebuie să fim atenți. Apoi, preotul binecuvăntează poporul, zicând: „**Pace tuturor!**”, dăruind pacea lui Hristos, absolut necesară ascultării și primirii cuvântului dumnezeiesc, deoarece numai într-un suflet plin de pace, netulburat de gânduri dușmănoase și răutăcioase și de amintiri neplăcute, poate pătrunde și rodi cuvântul Evangheliei. Este anunțat, apoi, locul de unde se va citi, iar credincioșii exclamă: „**Slavă Ție, Doamne, slavă Ție!**”

Predica este continuarea firească a lecturilor biblice, prin intermediul căreia se propovăduiește și se mărturisește că ceea ce s-a citit a fost auzit, înțeles și primit. Predica trebuie să actualizeze, pentru omul contemporan, cuvântul lui Hristos. Predica tâlcuiește cuvântul dumnezeiesc comunității bise-

ricești, împărtășind învățăturile de credință, pentru ca ele să fie transpuse în viață.

Ectenia întreită, care se rostește după predică, este numită astfel pentru faptul că poporul răspunde, la fiecare cerere, începând de la „**Miluieste-ne pe noi, Dumnezeuule...**”, cu formula: „**Doamne, miluieste**”, cântată de câte trei ori. Ectenia întreită este compusă din cereri asemănătoare cu Ectenia mare. Totuși, spre deosebire de Ectenia mare, care are un caracter general sau universal, Ectenia întreită are un caracter mai personal, Biserica sintetizându-și, în aceasta, rugăciunea pentru trebuințele particulare, actuale și imediate ale credincioșilor, confirmând, astfel, că Hristos se îndreaptă cu iubirea Sa mântuitoare către fiecare om în parte. Orice trebuință umană își poate găsi expresia aici: boala unui enoriaș, călătoria, mulțumirea etc.

Ectenia pentru cei chemați

Ultima parte a Liturghiei Cuvântului o constituie Ectenia pentru cei chemați. *Chemați* (în grecește, κατηχούμενοι – *catihumeni*) se numeau, în vechime, credincioșii care se pregăteau să primească Sfânta Taină a Botezului, care, în vremea aceea, nu se săvârșea în orice zi a anului, ci doar cu ocazia marilor praznice și mai ales în cadrul Privegherii pascale din seara Sâmbetei Mari.

Chemarea și pregătirea pentru Botez durau de la un an până la trei ani, timp în care catehumenii erau instruiți în dogmele credinței creștine și introduși, treptat, în viața liturgică a Bisericii. Mai târziu, instituția catehumenatului a dispărut, atunci când s-a generalizat botezul copiilor. În zilele noastre, catehumenatul a reapărut în zonele de misiune (de exemplu, în Africa, Asia sau America). Ectenia și rugăciunea pentru cei chemați (catehumeni) sunt expresia liturgică a chemării de bază a Bisericii, și anume misiunea sau propovăduirea: „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura” (*Marcu 16, 16*). Ele ne aduc aminte că Biserica nu poate înceta niciodată a face misiune, în lume, fără a-și trăda natura ei.

În timpul rostirii ecteniei, preotul desface Sfântul Antimis, aceasta semnificând pregătirea Sfintei Mese pentru ospățul euharistic. Antimisul este semnul unității fiecărei comunități parohiale sau monastice cu episcopul locului. El este sfințit de episcopul eparhial și poartă semnătura acestuia, fiind dat preotului și bisericii locale ca „autorizație” de a săvârși Liturghia. Sfântul Ignatie Teoforul al Antiohiei scria, în *Epistola către Smirneni*, că nimic nu poate fi făcut, în Biserică, fără permisiunea și binecuvânta-

rea episcopului: „Nimeni să nu facă fără episcop ceva din cele ce aparțin Bisericii. Acea Euharistie să fie socotită bună, care este făcută de episcop sau de cel căruia episcopul i-a îngăduit. Unde se vede episcopul, acolo să fie și mulțimea credincioșilor, după cum unde este Iisus Hristos, acolo este și Biserica sobornicească..., că este bineplăcut lui Dumnezeu ceea ce aprobă episcopul, ca tot ce se săvârșește să fie sigur și întemeiat”. Preotul este delegatul episcopului în parohie, iar Antimisul este semnul că atât preotul, cât și parohia sau mănăstirea se află sub jurisdicția episcopului și, prin episcop, într-o vie succesiune apostolică și unitate cu Biserica sobornicească.

Liturghia celor chemați se încheie cu trimiterea (concedierea) celor încă nebotezați: **„Câți sunteți chemați, ieșiți!”**

Heruvicul

Heruvicul este cântarea lentă și solemnă, în care melodia și cuvintele se unesc pentru a ne pregăti duhovnicește să-L primim pe Hristos, Împăratul tuturor, Cel ce Se jertfește pentru noi. Denumirea de *Heruvic* vine de la afirmația acestei cântări, că noi, cei care participăm la Liturghie, îi închipuim tainic pe heruvimii care intonează cântare întreit-sfântă „făcătoarei de viață Treimi”. Imnul